

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «НАЙДЕН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF NAYDYON v. UKRAINE)**

(Заява № 16474/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

14 жовтня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

14.01.2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Найден проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (*Peer Lorenzen*), Голова,
Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),
Райт Маруст (*Rait Maruste*),
Марк Віллігер (*Mark Villiger*),
Ізабель Берро-Лефевр (*Isabelle Berro-Lefèvre*),
Здравка Калайджиєва (*Zdravka Kalaydjieva*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 14 вересня 2010 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 16474/03), яку 22 квітня 2003 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Володимир Миколайович Найден (далі – заявник).

2. У період з 25 березня до 31 липня 2008 року в провадженні у Суді заявника представляв пан А. Бущенко, юрист, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан Ю. Зайцев.

3. 26 листопада 2007 року Голова П'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Також було вирішено розглядати питання щодо прийнятності та суті заяви одночасно (пункт 1 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

4. Заявник народився у 1962 році та наразі відбуває покарання в Єнакієвській виправній колонії № 52 у Донецькій області (далі – Єнакієвська колонія).

А. Затримання заявника та тримання його під вартою

5. 23 листопада 1999 року міліція затримала заявника за підозрою у вчиненні крадіжки. Згідно з твердженнями заявника під час тримання його під вартою з 23 до 25 листопада 1999 року та подальших допитів, які відбувалися у відділі міліції, його піддавали різним формам жорстокого поводження, метою якого було отримати зізнавальні показання у вчиненні тяжких злочинів, у тому числі вбивстві та крадіжці. Заявник стверджував, що отримав численні забої та садна голови і тіла, крім того, йому зламали кілька ребер і зубів. Заявник не мав доступу до лікаря та стверджувані тілесні ушкодження задокументовані не були.

6. 25 листопада 1999 року заявнику було надано доступ до призначеного органами влади офіційного захисника, який представляв його до закінчення провадження. Того дня заявника перевели до Маріупольського ізолятора тимчасового тримання (далі – Маріупольський ІТТ).

7. 29 листопада 1999 року заявника перевели до Маріупольського слідчого ізолятора № 7 (далі – Маріупольське СІЗО).

8. Згідно з твердженнями заявника на жорстоке поводження з ним він скаржився до прокуратури. Як стверджується, 12 квітня 2000 року заступник прокурора Донецької області відхилив скаргу заявника у зв'язку з необґрунтованістю, а заявник цю постанову до судів не оскаржував. Уряд не заперечив проти цих доводів, однак надав копію листа Генеральної прокуратури України від 24 січня 2008 року, яким Урядового уповноваженого було поінформовано, *inter alia*, що заявник не подавав жодних скарг до прокуратури Донецької області з твердженнями про застосування у його справі незаконних методів слідства (див. пункт 31).

9. У ході розгляду його справи заявник підтримав свою скаргу на жорстоке поводження. Зокрема, заявник стверджував, що його зізнавальні показання щодо певних злочинів, у вчиненні яких він обвинувачувався, були отримані під примусом. У своїх доводах до судів заявник посилався на постанову від 12 квітня 2000 року, зазначивши, де вона містилась в матеріалах справи, що розглядалась на національному рівні. Хоча Апеляційний суд Донецької області не надав відповіді на скаргу заявника, Верховний Суд України у своїй ухвалі від 26 вересня 2002 року (див. нижче) у загальних формулюваннях встановив відсутність доказів отримання показань заявника у свавільний спосіб. У відповідній частині цієї ухвали зазначено:

«... Найдено не погоджується з [його] вироком, оскільки, на його думку, він є суворим, упередженим та несправедливим. [Згідно з його твердженнями] справу було розглянуто з обвинувальним ухилом; під час [його] допитів

застосовувалась сила; під час допитів [його] намагались ввести в оману; [та] він не організовував [злочинної] групи ...

Заслухавши суддю-доповідача, прокурора ... розглянувши матеріали справи та обговоривши наведені в касаційних скаргах аргументи, колегія суддів вважає, що скарги не підлягають задоволенню ...

Жодних доказів отримання показань засудженого шляхом введення його в оману або будь-яким іншим незаконним чином немає.

...»

10. 22 липня 2001 року заявника перевели до Донецького слідчого ізолятора № 5 (далі – Донецьке СІЗО), де він тримався щонайменше до 10 липня 2004 року, коли його перевели до Єнакієвської колонії, де він наразі відбуває своє покарання. Під час тримання під вартою у Донецькому СІЗО заявник клопотав та у подальшому один раз отримав стоматологічне лікування, крім того він проходив рентгенологічне обстеження легенів і оглядався у травні 2003 року та січні 2004 року. Він не клопотав про будь-яку іншу медичну допомогу.

Згідно з твердженнями заявника умови тримання його під вартою у Донецькому СІЗО були неналежними, йому не надавалась їжа належної якості, а в одній будівлі СІЗО разом з ним трималась особа з психічним захворюванням.

В. Судовий розгляд справи заявника

11. 31 травня 2010 року досудове слідство у справі заявника було закінчено та в подальшому справу було передано до Апеляційного суду Донецької області.

12. Згідно з твердженнями заявника під час судового розгляду він клопотав про виклик та допит кількох свідків його сторони. Він не отримав відповіді на його клопотання.

13. 19 липня 2001 року Апеляційний суд Донецької області як суд першої інстанції визнав заявника разом з трьома іншими особами винним у вчиненні злочинів 1998 – 1999 років, у тому числі в декількох епізодах умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, крадіжок та вступі у статеві зносини з неповнолітньою особою. Суд обрав заявнику покарання у виді довічного позбавлення волі та конфіскував усе належне йому майно. Суд обґрунтовував свій вирок показаннями підсудних, наданими у судовому засіданні, а також під час досудового слідства, в яких вони зізнались у вчиненні деяких інкримінованих їм злочинів; показаннями десятих потерпілих і заслуханих у суді свідків, а також письмовими показаннями шести інших потерпілих та свідків, отриманими під час досудового слідства; та висновками п'ятнадцяти експертів.

14. Захисник заявника та заявник подали до того самого суду окремі касаційні скарги.

15. Захисник стверджував, що суд першої інстанції допустив помилку при оцінці доказів та неправильно застосував у справі положення законодавства.

16. Заявник скаржився, що суд першої інстанції не допитав свідків його сторони або експертів, висновками яких обґрунтовувалося його засудження у зв'язку зі вступом у статеві зносини з неповнолітньою особою. Висновки стосувалися стану статевого розвитку жертви. У своїй касаційній скарзі заявник також стверджував, що суд відмовився взяти до уваги його твердження про катування під час тримання під вартою та подальших допитів у листопаді 1999 року та не розглянув його доводів щодо різних процесуальних порушень, допущених органами влади у ході досудового слідства.

17. 26 вересня 2002 року Верховний Суд України частково змінив вирок від 19 липня 2001 року. Проте вирок в частині щодо заявника та його покарання було залишено без змін. Верховний Суд України встановив, що вирок був обґрунтованим, а жодних процесуальних порушень у ході досудового слідства та судового розгляду допущено не було. Ухвала Верховного Суду України була надана заявнику 25 жовтня 2002 року.

С. Заява до Суду

18. 17 квітня 2003 року заявник надіслав до Суду першого листа, а його заява була отримана 30 вересня 2003 року. В обґрунтування своєї заяви заявник надав копії судових рішень у його справі, касаційної скарги його захисника та декількох листів органів влади, які він отримав у відповідь на скарги щодо незаконності його засудження.

19. У листах, отриманих Судом від заявника у 2003 році, він стверджував, що працівники Донецького СІЗО часто відмовлялись надсилати його листи або надсилали їх зі значними затримками, у тому числі його заяву до Суду; вони відмовили йому у наданні копій документів, які він мав намір надати Суду (скарги заявника, заявлені під час судового розгляду, клопотання та відповіді судів на доводи заявника); вони чинили психологічний тиск на заявника, щоб він не подавав скарг на адміністрацію СІЗО. Заявник стверджував, що через подання ним заяви до Суду його помістили до камери з особою, яка страждала на відкриту форму туберкульозу. Як наслідок, він ризикував заразитися цим захворюванням.

20. 27 жовтня 2003 року Суд закликав Уряд надати фактичну інформацію щодо твердження заявника, які містились у його листах до Суду.

21. Листом від 03 грудня 2003 року Уряд поінформував Суд, що втручання у кореспонденцію заявника не було. Він надав копії журналу вхідної та вихідної кореспонденції Донецького СІЗО, а також письмові показання заявника, надані Державному департаменту України з питань виконання покарань, в яких він визнав, що не мав скарг до Донецького СІЗО, а його листи надсилалися без затримок.

22. У своїх листах від 22 листопада та 12 грудня 2003 року заявник стверджував, що 05 листопада 2003 року заступник начальника Донецького СІЗО сказав йому написати такі показання.

23. У своєму листі від 22 травня 2006 року заявник зазначив, що у липні 2004 року, саме перед його переведенням до Єнакіївської колонії, незазначений працівник СІЗО погрожував йому, щоб він не скаржився на адміністрацію СІЗО.

24. Листом від 07 липня 2006 року Суд просив заявника надати документальне підтвердження щодо його скарг за статтями 3 і 6 Конвенції. Зокрема, заявника закликали надати копії його скарг до національних органів влади щодо стверджуваного жорстокого поводження та копії їхніх відповідей на такі скарги щодо подій 23 – 25 листопада 1999 року, копію його касаційної скарги на вирок Апеляційного суду Донецької області від 19 липня 2001 року та копії його письмових клопотань про допит цим судом свідків його сторони.

25. Листом від 01 серпня 2006 року заявник просив Апеляційний суд Донецької області надіслати йому копії його касаційної скарги, протоколів його очних ставок з чотирма працівниками міліції, які, як стверджувалося, піддали його жорстокому поводженню, та його скарги до прокуратури Донецької області, зазначивши, що він мав намір надати ці копії та відповідь останнього Суду для обґрунтування своєї заяви.

26. У своїй відповіді від 14 серпня 2006 року суд відмовив у наданні копій запитуваних документів, оскільки клопотання заявника не ґрунтувались на національному законодавстві.

27. Листом від 08 грудня 2006 року заявник звернувся до того самого суду з клопотанням про надання йому копій його скарг до цього суду на стверджувану незаконність слідства у його справі.

28. Відповіді на своє остання клопотання заявник не отримав.

29. 13 червня 2007 року заявник надіслав до апеляційного суду третього листа з проханням надати йому копії тих самих документів з матеріалів його справи. 03 липня 2007 року він отримав відповідь заступника голови Апеляційного суду Донецької області. Цим листом його поінформували про відмову у задоволенні його клопотання у зв'язку з тим, що його вирок став остаточним і він мав право отримати лише копії судових рішень у його справі. Згідно з твердженнями заступника голови цього суду надсилання заявнику копій інших документів з матеріалів справи не дозволялося.

30. 26 листопада 2007 року Суд закликав Уряд надати письмові зауваження щодо прийнятності та суті справи (див. пункт 3). Суд також просив Уряд надати копію касаційної скарги заявника та відповідні документи щодо поданих до національних органів влади скарг на стверджуване жорстоке поводження, копії їхніх відповідей на такі скарги та копії його письмових клопотань про допит Апеляційним судом Донецької області свідків його сторони.

31. 29 лютого 2008 року Уряд надіслав Суду свої зауваження у справі та копію касаційної скарги заявника від 31 серпня 2001 року разом з письмовими доповненнями до його скарги від 29 липня 2002 року, копії листів заявника до Донецького суду від 09 та 20 лютого 2001 року про надання копій документів з матеріалів його справи та копію листа Генеральної прокуратури України від 24 січня 2008 року, яким Урядового уповноваженого було поінформовано, *inter alia*, що заявник не звертався до прокуратури Донецької області зі скаргами на застосування у його справі незаконних методів слідства. У подальшому зауваження Уряду були надані заявнику.

32. 25 травня 2008 року заявник поінформував Суд, що він знайшов захисника для представництва його інтересів у провадженні Суду, та просив про надання правової допомоги. 27 травня 2008 року Голова палати вирішив надати заявнику правову допомогу для представництва його інтересів у Суді. Захисник підготував та надав Суду зауваження від імені заявника. Листом від 31 липня 2008 року заявник поінформував про небажання щоб захисник надалі представляв його у Суді.

II. ВІДПОВІДНІ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Національне законодавство

1. Покарання за особливо тяжкі злочини

33. Кримінальний кодекс України 1960 року (втратив чинність 01 вересня 2001 року) передбачав покарання у виді смертної кари, як винятковий тип покарання за особливо тяжкі злочини, у тому числі вбивство при обтяжуючих обставинах.

34. Рішенням від 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України встановив, що положення Кримінального кодексу України стосовно смертної кари суперечили Конституції України. 22 лютого 2000 року Верховна Рада України змінила ці положення, замінивши покарання у виді смертної кари на довічне позбавлення волі. До внесення змін від 22 лютого 2000 року максимальний строк покарання у виді позбавлення волі відповідно до цього кодексу становив двадцять років.

2. Доступ до документів у матеріалах кримінальної справи

35. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу 1960 року обвинувачений, підсудний, їхні захисники мають право ознайомлюватися з матеріалами кримінальної справи на будь-якій стадії провадження до його закінчення (статті 43, 48, 218, 219, 222, 255, 349, 362, 384 кодексу). Під час ознайомлення з матеріалами справи вони мають право робити виписки.

36. Відповідно до статті 32 Закону України «Про інформацію» 1992 року громадяни мають право звернутися до державних органів і вимагати надання будь-якого офіційного документа, незалежно від того, стосується цей документ їх особисто чи ні, крім випадків обмеження доступу, передбачених цим Законом. Копії запитуваних документів надаються після відшкодування витрат на їхнє виготовлення (статті 35 Закону).

37. Інструкції з діловодства в апеляційних загальних судах та місцевих загальних судах, затверджені Державною судовою адміністрацією України (накази № 1 та № 68) відповідно, передбачають процедуру, за допомогою якою особи, які беруть участь у судовому розгляді, можуть ознайомлюватись з матеріалами справи. Зокрема ознайомлення з матеріалами справи проводиться виключно в приміщенні суду та у присутності працівника апарату суду. Копії документів з матеріалів справи, судових рішень, які набрали законної сили, та довідки видаються працівниками апарату суду за письмовою заявою після внесення сплати. На підставі резолюції голови суду або заступника голови суду судові справи можуть надсилатися поштою тим державним органам, яким законом надано право витребування справ.

38. Відповідно до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених Державним департаментом України з питань виконання покарань 25 грудня 2003 року (наказ № 275), засудженим не дозволяється зберігати будь-які документи, крім копій вироків та ухвал у їхніх справах, а також кореспонденцію з питань їх звернення до Європейського суду з прав людини (Додатки 6, 7 та 9 до Правил). Відповідно до подальших змін, внесених до Правил 14 березня 2007 року, адміністрація установи виконання покарань повинна сприяти засудженим в отриманні від державних органів копій документів, що стосуються їхніх заяв. У разі надходження до установи цих документів адміністрація надає їх засудженим для зберігання та можливого долучення до звернення до Суду (пункт 43). Відповідно до зміненого пункту 92 засудженим надаються платні послуги, у тому числі копіювання документів.

В. Законодавство та практика держав-членів Ради Європи

39. Порівняльний аналіз національних законодавств вісімнадцяти держав-членів Ради Європи показує, що, незважаючи на відсутність конкретних положень, які б регулювали доступ засуджених до матеріалів їхніх справ, звертаючись по доступ до таких документів, засуджені можуть посилатися на інші положення національного законодавства. Найбільш загальні положення наведені у Кримінально-процесуальному кодексі України. Так само і в семи з розглянутих держав-членів, а саме: Франції, Греції, Італії, Латвії, Мальті, Польщі та Великобританії. У п'яти державах-членах відповідні положення наведені в Актах щодо відправлення правосуддя або діяльності судів, як у випадку Болгарії, Данії, Естонії, Ірландії та Туреччини. В інших чотирьох державах-членах, зокрема, Грузії, Молдові, Нідерландах і Румунії положення про доступ до публічної інформації передбачають для засуджених найкращий спосіб для звернення за такими документами. Зрештою, в одній державі-члені, Грузії, відповідні положення також наведені в Адміністративно-процесуальному кодексі.

40. За допомогою одного або більше з цих правових положень засуджених, який не має представника за межами установи виконання покарань, може отримати доступ до документів у матеріалах кримінальних справ після закінчення провадження на національному рівні, як правило, шляхом подання до суду письмового клопотання про надсилання копій відповідних документів поштою або, наприклад, як у Польщі, ознайомлення з матеріалами справи під наглядом працівника установи виконання покарань. У більшості розглянутих держав-членів надання копій відповідних документів є платним, хоча в деяких державах-членах є положення про звільнення від сплати залежно від фінансових можливостей засудженого (наприклад, в Естонії).

С. Європейські пенітенціарні правила

41. У відповідному витягу з додатку до Рекомендації Rec(2006)2 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських пенітенціарних правил, прийнятій 11 січня 2006 року, зазначено:

«...Юридична допомога

...

23.6 Ув'язнені повинні мати доступ або дозвіл тримати в себе документи, які стосуються судового розгляду їхніх справ ...»

42. Відповідно до правового коментаря у публікації Ради Європи Європейських пенітенціарних правил (2006 рік., стор. 52) мета правила 23.6 полягає у наданні допомоги ув'язненим шляхом забезпечення їм доступу до правових документів, які їх стосуються. Якщо з міркувань

безпеки та належного порядку неприпустимо дозволяти їм зберігати ці документи у своїх камерах, слід вжити заходів для забезпечення доступу до них у звичайний робочий час.

ПРАВО

I. ОБСЯГ СПРАВИ

43. Суд зазначає, що після повідомлення про справу відповідного Уряду заявник висунув скарги на неналежні умови тримання його під вартою у Єнакієвській колонії, відсутність у колонії лікування та ненадання допомоги у зв'язку з його захворюваннями. Заявник не посилався на яке-небудь положення Конвенції.

44. На думку Суду, твердження заявника не є уточненням його первинних скарг до Суду, які були подані приблизно шість з половиною років тому, та стосуються інших фактів. Отже, Суд вважає недоцільним розглядати ці питання в контексті цієї справи (див. рішення у справі «Пиряник проти України» (*Piryanik v. Ukraine*), заява № 75788/01, пункт 20, від 19 квітня 2005 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3, 6, 7, 13 І 15 КОНВЕНЦІЇ

45. Заявник скаржився на катування працівниками міліції 23 та 25 листопада 1999 року. У загальних формулюваннях він також скаржився на ненадання йому належної медичної допомоги у Донецькому СІЗО; погану якість та недостатню кількість їжі; та тримання в одному приміщенні СІЗО з особою, яка мала проблеми з психічним здоров'ям. Заявник посилався на статтю 3 Конвенції.

Далі він скаржився на порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, стверджуючи, що його вирок ґрунтувався на незаконно отриманих показаннях, зокрема, шляхом застосування погроз та тортур, що суди відмовились викликати та допитати свідків його сторони, а також, що у його справі вони неправильно оцінили докази та застосували законодавство.

Посилаючись на статтю 7 Конвенції, заявник скаржився, що суди обрали йому покарання у виді довічного позбавлення волі, хоча у 1999 році, коли він вчинив злочини, такого виду покарання не існувало.

Він також стверджував, що йому було відмовлено в ефективному засобі юридичного захисту у зв'язку з його скаргами на тортури працівників міліції, а у ході досудового слідства та судового розгляду

було допущено певні процесуальні порушення. Він посилався на статтю 13 Конвенції.

Без надання додаткових відомостей заявник стверджував про порушення статті 15 Конвенції

46. Щодо скарги заявника на застосування до нього тортур під час досудового слідства Суд зазначає, що з огляду на доводи сторін незрозуміло, чи звертався заявник з цією скаргою до прокуратури (пункти 8 і 31). Навіть припустивши, що заявник подав скаргу до прокуратури, а остання 12 квітня 2000 року відхилила скаргу у зв'язку з необґрунтованістю, Суд зазначає, що він не оскаржив постанову прокурора, хоча українське законодавство передбачало таку відповідну судову процедуру (див. рішення у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пункти 71 – 73, від 25 жовтня 2007 року). Натомість заявник вирішив звернутись до суду першої інстанції зі скаргою щодо застосування до нього тортур. Розглянувши апеляційну скаргу заявника на його вирок, Верховний Суд України відхилив скаргу заявника щодо застосування до нього тортур у зв'язку з необґрунтованістю.

З огляду на свої висновки у згаданому рішенні у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*) Суд вважає, що заявник не може вважатись таким, що вичерпав національні засоби юридичного захисту у зв'язку з його скаргою на застосування тортур, як це вимагається пунктом 1 статті 35 Конвенції. Так само, як і в справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), кримінальне провадження щодо заявника у цій справі було спрямовано на визнання його невинуватим або встановлення його вини у вчиненні інкримінованих йому злочинів, а не встановлення відповідальності та надання відшкодування за стверджуване жорстоке поводження.

47. Щодо скарг заявника на умови тримання його під вартою у Донецькому СІЗО Суд зазначає, що заявника лікував стоматолог, він проходив рентгенологічне обстеження легенів та огляди, коли просив про медичну допомогу, немає доказів того, що він потребував або просив про будь-які інші або додаткові медичні обстеження або лікування у Донецькому СІЗО. Твердження заявника про погане харчування було викладено у загальних формулюваннях та без уточнень. Його скарга на присутність у тій самій будівлі СІЗО особи з проблемами психічного здоров'я є необґрунтованою. У будь-якому разі, заявник не довів, що його стверджувані моральні страждання досягли мінімального рівня суворості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Отже, Суд вважає, що ця частина заяви є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції.

48. Далі Суд зазначає, що скарги заявника за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції також є необґрунтованими. Зокрема, заявник не довів ані в національних органах влади, ані в

цьому Суді, що його зізнавальні показання, на яких частково ґрунтувався його вирок, були отримані під примусом. Заявник також не довів, що він або його захисник скористалися усіма процесуальними можливостями, передбаченими українським законодавством, щоб свідки, про яких він зазначив у своїй апеляційній скарзі, були допитані у відкритому судовому засіданні або, щоб продемонструвати, що допит цих свідків у судовому засіданні був необхідним (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Хівренко проти України» (*Khivrenko v. Ukraine*), заява № 65743/01, від 25 вересня 2007 року). Загалом Суд зазначає, що національні суди обох інстанцій належним чином розглянули та відповіли на аргументи захисту заявника, ґрунтували свої рішення на значній кількості усних і документальних доказів та надали достатнє обґрунтування своїх рішень.

49. Щодо скарги заявника на порушення статті 7 Конвенції Суд зазначає, що кримінальне законодавство, чинне на момент вчинення заявником деяких злочинів, передбачало максимальне покарання у виді смертної кари за вбивство при обтяжуючих обставинах. Коли заявника засудили у липні 2001 року, покарання у виді смертної кари було скасовано та замінено більш м'яким покаранням – довічним позбавленням волі (див. пункти 33 і 34). Отже, Суд не може дійти висновку, що заявнику було обрано більш суворе покарання у розумінні статті 7 Конвенції, ніж застосовне на момент вчинення ним злочинів (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заява № 9852/03 та № 13413/04, від 18 травня 2006 року). З цього випливає, що ця скарга є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції.

50. Зрештою, Суд зазначає, що скарги заявника за статтями 13 і 15 Конвенції не виявляють жодних ознак порушень прав и свобод, викладених в цих положеннях Конвенції.

51. У контексті викладеного Суд вважає, що зазначені скарги заявника мають бути відхилені відповідно до пунктів 1, 3 і 4 статті 35 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ПОДАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЗАЯВИ

А. Стверджуване втручання у листування заявника із Судом та стверджуване залякування працівниками Донецького СІЗО у зв'язку з його зверненням до Суду

52. Заявник скаржився, що адміністрація Донецького СІЗО перешкождала його листуванню із Судом, відмовляючись надсилати або надсилаючи із затримкою його листи. Він посилався на статтю 10 Конвенції.

53. Проте з огляду на свою практику з цього питання (див., наприклад, рішення у справі «Кляхин проти Росії» (*Klyakhin v. Russia*), заява № 46082/99, пункти 108 – 110 і 118 – 123, від 20 листопада 2004 року) Суд зазначає, що скарги заявника мають розглядатись за статтями 8 і 34 Конвенції. Відповідні частини цих положень передбачають:

Стаття 8

«1. Кожен має право на повагу до свого ... кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

Стаття 34

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

54. Заявник також стверджував, не посилаючись на конкретне положення Конвенції, що адміністрація Донецького СІЗО залякувала його через його звернення до Суду.

55. Суд вважає, що ця скарга також має розглядатись за статтею 34 Конвенції.

56. Суд відзначає відсутність доказів того, що адміністрація не відправляла або відправляла із затримками листи заявника. Також немає доказів погроз або інших конкретних спроб відмовити заявника від звернення до Суду. Він мав можливість подати свою заяву та продовжував листування із Судом без будь-яких перешкод, окрім тих, які Суд розгляне далі.

57. У контексті зазначеного Суд вважає, що ця частина заяви є необґрунтованою. Отже, він відхиляє скарги за статтею 8 Конвенції як явно необґрунтовані відповідно до пунктів 1, 3 і 4 статті 35 Конвенції та постановляє, що немає жодних ознак втручання у здійснення заявником права на подання індивідуальної заяви у розумінні статті 34 Конвенції.

В. Відмова надати заявнику копії документів для його заяви до Суду

58. Заявник скаржився, що відмова національних органів влади надати йому копії документів, необхідних для обґрунтування його

заяви до Суду, становила порушення його права на подання індивідуальної заяви, як це передбачено статтею 34 Конвенції.

1. Доводи сторін

59. Уряд стверджував, що заявник з власної вини не отримав документи з матеріалів його кримінальної справи. Зокрема, Уряд доводив, що заявника та захисник, який представляв його у провадженні на національному рівні, мали повний доступ до матеріалів справи упродовж цього провадження та могли зробити копії відповідних документів для подальшого звернення заявника до Суду. Згідно з твердженнями Уряду заявник знав, що подаватиме заяву до Європейського суду ще на початкових стадіях провадження щодо нього та, отже, міг почати збирати необхідні документи до закінчення цього провадження.

60. Уряд також стверджував, що після закінчення провадження на національному рівні заявник міг звернутися до своїх близьких родичів або найняти захисника, щоб отримати копії документів, необхідних для цієї заяви, а також міг найняти захисника для представництва його інтересів у національних органах влади.

61. Заявник заперечив свою відповідальність у тому, що він не зібрав документи для заяви до Суду до закінчення провадження на національному рівні. Він також стверджував, що після засудження його родичі не хотіли підтримувати з ним зв'язок; призначений для його захисту у провадженні на національному рівні захисник не був зобов'язаний допомагати йому з поданням заяви до Суду; він не мав коштів, щоб найняти нового захисника; та відповідно до національного законодавства він не мав можливості отримати правову допомогу для таких цілей.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи, що впливають з практики Суду

62. Суд зазначає, що стаття 34 Конвенції зобов'язує Договірну державу не перешкоджати праву на індивідуальну заяву. Зокрема, це положення вимагає, щоб заявники або потенційні заявники могли вільно спілкуватися із Судом без жодного тиску органів влади з метою відкликання чи зміни їхніх скарг (див., наприклад, рішення у справі «Сисоева та інші проти Латвії» [ВП] (*Sisojeva and Others v. Latvia*) [GC], заява № 60654/00, пункти 115 і 116, від 15 січня 2007 року).

63. Хоча мета статті 34 Конвенції по суті полягає у захисті особи від будь-якого свавільного втручання органів влади, вона не лише зобов'язує державу утримуватися від такого втручання. Окрім цього, у першу чергу, негативного зобов'язання існують позитивні зобов'язання, притаманні статті 34 Конвенції, які вимагають від

органів влади надати всі необхідні засоби для забезпечення належного та ефективного розгляду заяв. Наприклад, за таких обставин органи влади можуть бути зобов'язані надати заявникам копії документів, необхідних для розгляду їхніх заяв. Таке зобов'язання виникатиме в ситуаціях особливої вразливості та залежності заявників, які не можуть отримати необхідні документи з матеріалів їхніх справ (див. рішення у справах «Ямбор проти Румунії № 1» (*Iambor v. Romania no. 1*), заява № 64536/01, пункт 216, від 24 червня 2008 року, «Новінський проти Росії» (*Novinskiy v. Russia*), заява № 11982/02, пункт 120, від 10 лютого 2009 року, «Гаджиу проти Румунії» (*Gagiu v. Romania*), заява № 63258/00, пункти 93 – 99, від 24 лютого 2009 року та, *a contrario*, «Корнаковс проти Латвії» (*Kornakovs v. Latvia*), заява № 61005/00, пункти 172 і 173, від 15 червня 2006 року, «Чайковський проти України» (*Chaykovskiy v. Ukraine*), заява № 2295/06, пункт 96, від 15 жовтня 2009 року).

(б) Застосування зазначених принципів у цій справі

64. Суд бере до уваги особливу ситуацію заявника на момент подання та подальшої підтримки цієї заяви. Зокрема, кримінальне провадження щодо заявника було закінчено, а матеріали його кримінальної справи зберігалися у суді першої інстанції. Перебуваючи під вартою, заявник не міг ознайомитись з матеріалами справи. Він не підтримував зв'язок з родичами та мав лише обмежений контакт із зовнішнім світом. Майно заявника було конфісковано після його засудження, і він не мав жодного джерела доходу. Йому не надавалась правова допомога. Отже, у складанні цієї своєї заяви заявник залежав від органів влади.

65. Проте органи влади не взяли до уваги особливу ситуацію заявника. Незважаючи на те, що у своїх клопотаннях до органів влади він чітко зазначив, що потребував копій певних документів з матеріалів його кримінальної справи для заяви до Суду, у задоволенні його клопотань було відмовлено. У результаті він не зміг виконати запит Суду від 07 липня 2006 року, а Суд мав просити Уряд надати документи щодо тверджень заявника про порушення основних положень Конвенції (див. пункти 25 – 30 та, *a contrario*, згадане рішення у справі «Чайковський проти України» (*Chaykovskiy v. Ukraine*)).

66. Суд зазначає, що підставою для відмови у задоволенні клопотань заявника було те, що відповідно до українського законодавства після закінчення провадження вони не були зобов'язані надсилати зацікавленим особам копії документів з матеріалів справ, окрім судових рішень. У зв'язку з цим Суд зазначає, що у національному законодавстві є низка положень, які передбачають доступ громадян до документів, що зберігаються органами влади, у

тому числі матеріалів судових справ (див. пункти 35 – 38). Проте з огляду на позицію національних судів та доводи сторін у справі Суд не може вирішити, чи могли б ці положення у конкретній ситуації заявника становити підставу для звернення з клопотанням про надання документів з матеріалів його справи.

67. До того ж Суд не може робити припущення, чи знав заявник під час провадження на національному рівні, що подаватиме заяву до Європейського суду та в той час збирати необхідні документи.

68. У контексті викладеного Суд вважає, що за цих обставин неспроможність органів влади забезпечити заявника можливістю отримати копії документів, необхідних для обґрунтування його заяви, становила невинуватене втручання у його право на індивідуальну заяву. Суд зазначає, що він отримав заяву заявника, а Уряд надав копії документів, що дозволили йому розглянути скарги заявника за статтями 3 та 6 Конвенції. Проте це не заважає Суду ухвалити рішення з питання за статтею 34 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Орхан проти Туреччини» (*Orhan v. Turkey*), заява № 25656/94, пункт 406, від 18 червня 2002 року).

69. Отже, Суд доходить висновку, що України не дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з відмовою надати заявнику копії документів для його заяви до Суду.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

70. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

71. Заявник не подав вимогу щодо справедливої сатисфакції. Отже, Суд вважає, що немає підстав присуджувати йому якусь суму за цим пунктом.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. *Оголошує* більшістю скарги за статтями 3, 6, 7, 8, 13 і 15 Конвенції неприйнятними;

2. *Постановляє* одноголосно, що Україна дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції щодо стверджуваного втручання у листування заявника із Судом та його стверджуваного залякування працівниками Донецького СІЗО у зв'язку з його зверненням до Суду;
3. *Постановляє* одноголосно, що України не дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з відмовою органів влади надати заявнику копії документів для його заяви до Суду.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 14 жовтня 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Пеер Лоренцен
(*Peer Lorenzen*)
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 Правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додається окрема думка судді Юдківської.

П.Л.
К.В.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ЮДКІВСЬКОЇ, ЯКА СПІВПАДАЄ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

Я цілком погоджуюся з аргументацією та висновком Суду щодо основного питання цього рішення – порушення статті 34 Конвенції.

Я також погоджуюся, що скарга за статтею 3 Конвенції є неприйнятною, хоча і з інших причин. Я спробую пояснити, чому я не можу погодитись, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту щодо цієї скарги, як це зазначено у пункті 46.

По-перше, я вважаю встановленим, що заявник скаржився до прокуратури, а остання 12 квітня 2000 року відхилила його скаргу у зв'язку з необґрунтованістю. Хоча він не зміг надати Суду цю постанову, він чітко посилався на неї у своїх доводах, проти яких Уряд не заперечував. До того ж у своїх клопотаннях до національних судів він уточняв номер сторінки, на якій у матеріалах справи можна було знайти цю постанову. Незрозуміло, отримав заявник копію цієї постанови, чи дізнався про неї лише коли отримав доступ до матеріалів справи. З огляду на висновки Суду за статтею 34 Конвенції ми не можемо дійти висновку, що у заявника була копія цієї постанови від 12 квітня 2000 року, або навіть, що він вчасно був про неї поінформований і, таким чином, міг оскаржити її до судів, як зазначено у пункті 46.

Крім того, запропоновані у пункті 46 засоби юридичного захисту є сумнівними. У нещодавньому рішенні у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*) стосовно жорстокого поводження в установі виконання покарань Суд відхилив клопотання Уряду про невичерпання засобів юридичного захисту та дійшов висновку, що заявники не були зобов'язані оскаржувати постанову прокуратури про відмову у порушенні кримінальної справи до судів, оскільки «[у] випадку такого звернення заявники повинні були б надати судам відповідні медичні докази, чого вони не могли зробити через недоступність таких медичних доказів ... До того ж судовий розгляд стосувався б лише дотримання матеріально-правових та процесуальних підстав для порушення провадження, а за відсутності медичних доказів (тобто матеріально-правових підстав) ..., обмежився б лише з'ясування того, чи дотримався прокурор строків і чи виніс рішення в рамках своїх повноважень»¹. Я вважаю, що таке саме обґрунтування є застосовним до цієї справи, оскільки «заявник не мав доступу до лікаря, а стверджувані тілесні ушкодження задокументовані не були» (пункт 5).

1. Див. рішення у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*), заяви № 17674/02 та № 39081/02, пункт 252, від 01 липня 2010 року.

Крім того, нещодавно Суд поставив під сумнів ефективність запропонованого засобу юридичного захисту, повідомивши Уряд України про справу «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) та поставивши у зв'язку з цим питання про наслідки судового рішення про скасування постанови прокуратури про відмову у порушенні кримінальної справи². Без будь-якого наміру передбачити результат я вважаю непослідовним ставити під сумнів той самий засіб юридичного захисту в одній справі та наполягати на його вичерпанні в іншій.

Заявник, однак, під час кримінального провадження щодо нього виснув скаргу на жорстоке поводження, яка була відхилена у зв'язку з необґрунтованістю.

У рішенні в справі «Володимир Федоров проти Росії» (*Vladimir Fedorov v. Russia*)³ Суд визнав, що «звернувшись до судів першої та апеляційної інстанцій зі скаргою на жорстоке поводження та непроведення органами влади розслідування, заявник надав національним органам влади можливість виправити стверджуване порушення». Такого самого висновку було досягнуто у кількох інших справах, в яких суд першої інстанції розглянув скарги підсудних на жорстоке поводження та відхилив їх⁴. Суд залишився «непереконаним, що додаткове звернення [з метою оскарження у судах постанову про відмову у порушенні кримінального провадження] мало б якісь відмінності та призвело б до іншого результату, аніж той, якого заявник досягнув у зв'язку з цим під час основного кримінального провадження щодо нього»⁵.

Однак у цій справі Суд відійшов від описаного підходу та встановив, що спосіб, у який заявник порушив питання у національних судах, був недостатнім для вичерпання національних засобів юридичного захисту на підставі того, що «кримінальне провадження щодо заявника ... було спрямовано на визнання його невинуватим або встановлення його вини у вчиненні інкримінованих йому злочинів, а не встановлення відповідальності та надання відшкодування за стверджуване жорстоке поводження».

На мою думку, це надто формалістичне застосування правила вичерпання національних засобів юридичного захисту та нетипове для Суду. Дійсно, *stricto sensu*, що кримінальне провадження, в якому заявник був відповідачем, не могло забезпечити необхідного

2. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=kaverzin&sessionid=5729972&skin=hudoc-cc-en>.

3. Див. рішення у справі «Володимир Федоров проти Росії» (*Vladimir Fedorov v. Russia*), заява № 19223/04, пункт 50, від 30 липня 2009 року.

4. Див. рішення у справах «Акулінін та Бабіч проти Росії» (*Akulinin and Babich v. Russia*), заява № 5742/02, від 02 жовтня 2008 року та «Лопата проти Росії» (*Lopata v. Russia*), заява № 72250/01, від 13 липня 2010 року.

5. Див. рішення у справі «Дмітрачков проти Росії» (*Dmitrachkov v. Russia*), заява № 18825/02, від 16 вересня 2010 року.

відшкодування, тобто притягнути до відповідальності винних у жорстокому поводженні. Проте те саме стосується запропонованого у пункті 46 засобу юридичного захисту – суд може лише скасувати постанову прокурора про відмову у порушенні кримінальної справи щодо ймовірних злочинців та повернути справу на додаткове розслідування. Такий «пінг-понг» може тривати роками (див., наприклад, рішення у справі «Вергельський проти України» (*Vergelskyi v. Ukraine*), в якому постанова прокурора про відмову у порушенні кримінальної справи скасовувалась 13 (!) разів⁶). З іншого боку, під час судового розгляду суди розглядають скарги підсудних на жорстоке поводження в рамках стверджуваного надання зізнавальних показань і мають право або направити справу на додаткове розслідування⁷, або винести окрему ухвалу, звернувши увагу слідчих органів на твердження про жорстоке поводження⁸.

Отже, за відсутності у судів повноважень порушувати кримінальні справи – чи то подає заявник скаргу на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за його скаргами щодо зловживання, чи висуває ці питання під час судового розгляду – роль судів обмежена в обох ситуаціях. У контексті підходу, встановленого у згаданих справах, я вважаю, що заявник достатнім чином довів до відома національних судів свої скарги щодо стверджуваного жорстокого поводження і, таким чином, вичерпав доступні національні засоби юридичного захисту.

Проте нездатність заявника обґрунтувати свої скарги створює очевидні труднощі у визначенні того, чи обґрунтовані вони. Суд немає жодних доказів жорстокого поводження із заявником і у зв'язку з цим я можу дійти висновку, що його скарга є неприйнятною, оскільки є явно необґрунтованою. Проте, оскільки відсутність таких доказів обумовлена відмовою органів влади надати йому запитувані документи, таку відмову було розглянуто шляхом встановлення порушення статті 34 Конвенції.

6. Див. рішення у справі «Вергельський проти України» (*Vergelskyi v. Ukraine*), заява № 19312/06, пункти 48 – 70, від 12 березня 2009 року.

7. Див., наприклад, рішення у справі «Суптель проти України» (*Suptel v. Ukraine*), заява № 39188/04, пункт 20, від 19 лютого 2009 року.

8. Див., рішення у справах «Лопатін і Медведський проти України» (*Lopatin and Medvedskiy v. Ukraine*), заяви № 2278/03 і № 6222/03, пункт 18, від 20 травня 2010 року, «Ісмаїлов проти України» (*Ismailov v. Ukraine*), заява № 7323/04, пункт 13, від 27 листопада 2008 року та, *mutatis mutandis*, «Шалімов проти України» (*Shalimov v. Ukraine*), заява № 20808/02, пункт 29, від 04 березня 2010 року.